

HET DOMEIN DUCIA

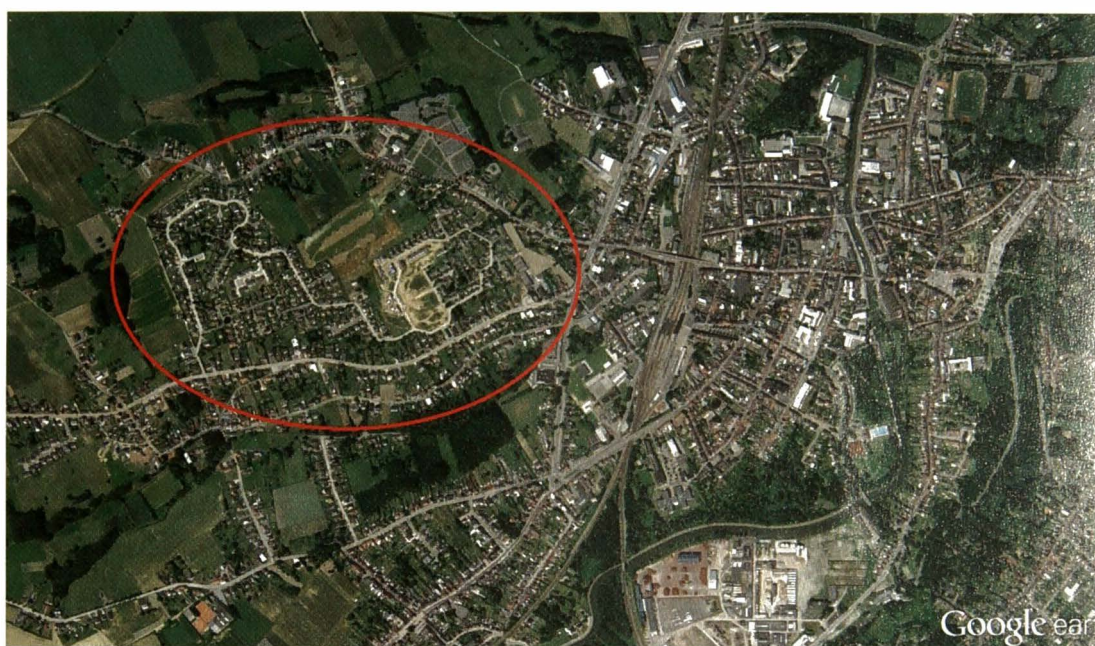
Deel 1: vermelding in de polyptiek van de Sint-Pietersabdij van Lobbes

Chris CLAUS

Op dit ogenblik worden de laatste stukjes open ruimte verkaveld tussen de woonwijk Solleveld en de Oudenaardsestraat te Goeferdinge. De voormalige Grote Duitskouter, aloud cultuurland, krijgt hierdoor finaal een andere bestemming. We maken van de gelegenheid gebruik om terug te keren naar het Duitsenbroek uit de 9de eeuw, destijds een van de vele domeinen in het bezit van de machtige Sint-Pietersabdij van Lobbes.

Wat is een polyptiek ?

Wellicht denken we bij dit begrip spontaan aan een geschilderd veel-luik, zoals het Lam Gods van de gebroeders van Eyck. Onze polyptiek betreft echter een kadastraal document, typisch opgesteld door abdijen in de Karolingische periode. Via de etymologie kunnen we een en ander verklaren. De Romeinen gebruikten al het woord *polyptycum*, om te verwijzen naar de meervoudige (schrijf)tabletten die konden worden dichtgevouwen. Dergelijke herbruikbare wassen tabletten waren uitstekend geschikt om kadastrale gegevens te verzamelen. In het Laat-Romeinse Rijk trad er een betekenisvernauwing plaats en in verschillende teksten uit de 4de-7de eeuw wordt het begrip polyptiek specifiek gebruikt in de betekenis van een kadastraal document.¹

De voormalige Grote Duitskouter, gelegen ten westen van de stad Geraardsbergen, is nu woonuitbreidingsgebied.

In de loop van de vroege middeleeuwen waren verschillende West-Europese abdijen erin geslaagd om een immens patrimonium te verwerven over geografisch uitgestrekte gebieden. Aldus groeide de behoefte om een register aan te leggen van deze landgoederen, evenals van de renten die men eruit puerde. Polyptieken werden opgemaakt, soms op initiatief van de abdij, maar dikwijls ook op aandringen van de Karolingische vorsten. Veel van deze 9de eeuwse abdijpolyptieken

zijn tot ons gekomen, zij het veelal fragmentarisch en via kopieën van latere datum. Het zijn unieke documenten en ze genieten al sinds de 19de eeuw van de niet-aflatende aandacht van onderzoekers uit verschillende disciplines. Door de aard van hun gegevens zijn ze immers van groot belang voor de toponymie, de historische demografie, de studie van de Karolingische economie en sociologie, de agrarische geschiedenis, enz.

1. A. LONGNON, *Polyptyque de l'abbaye de Saint-Germain-des-Prés rédigé au temps de l'abbé Irminon*, Paris, 1886-1895.

De polyptiek van de Sint-Pietersabdij van Lobbes

In de 7de eeuw was er nog een sterke heidense beleving in het noorden van het Frankische Rijk en er werden tal van kersteningscampagnes opgezet om deze te bedwingen. Om een duurzaam fundament te leggen onder het pionierswerk van de rondtrekkende missionarissen, werden abdijen opgericht die dienden als logistieke en spirituele steunpunten. De meeste abdijen verkregen bij hun stichting gronden uit de koninklijke fiscus.² Dit patrimonium zou in de loop van de 8ste eeuw bij een aantal abdijen fel aangroeien door onder meer particuliere schenkingen.

In het bisdom Kamerijk, dat geografisch overeenkwam met de voormalige Gallo-Romeinse *civitas Nerviorum*, was het de Sint-Pietersabdij van Lobbes die de rol waarnam van regionaal Christelijk centrum, onder meer door haar befaamde abdischool. De abdij werd gesticht in de 7de eeuw door de veeleer mythische Sint Landelinus. Onder de leiding van haar eerste abt, Sint Ursmarus, kwam ze tot bloei. Ursmarus had een verleden als missionaris. Hij was een leerling van Sint Amandus en hij staat bekend voor zijn kerstening van de Vlaamse Ardennen. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat diverse parochiekerken in onze streek Sint Ursmarus als patroonheilige hebben.³ We stellen vast dat de abdij belangrijke domeinen verwerft in de *pagus Bragbattensis*, de Brabantgouw die destijds nog reikte tot aan de Schelde, met concentraties aan domeinen rond Saintes, Zegelsem, Aalst, ... Bij ons was een groot deel van de vruchtbare akkerlanden ten westen van de Dender in het bezit van Lobbes, met bezittingen te Zarlardinge, Goeferdinge (Duitsenbroek), Schendelbeke en Zandbergen.

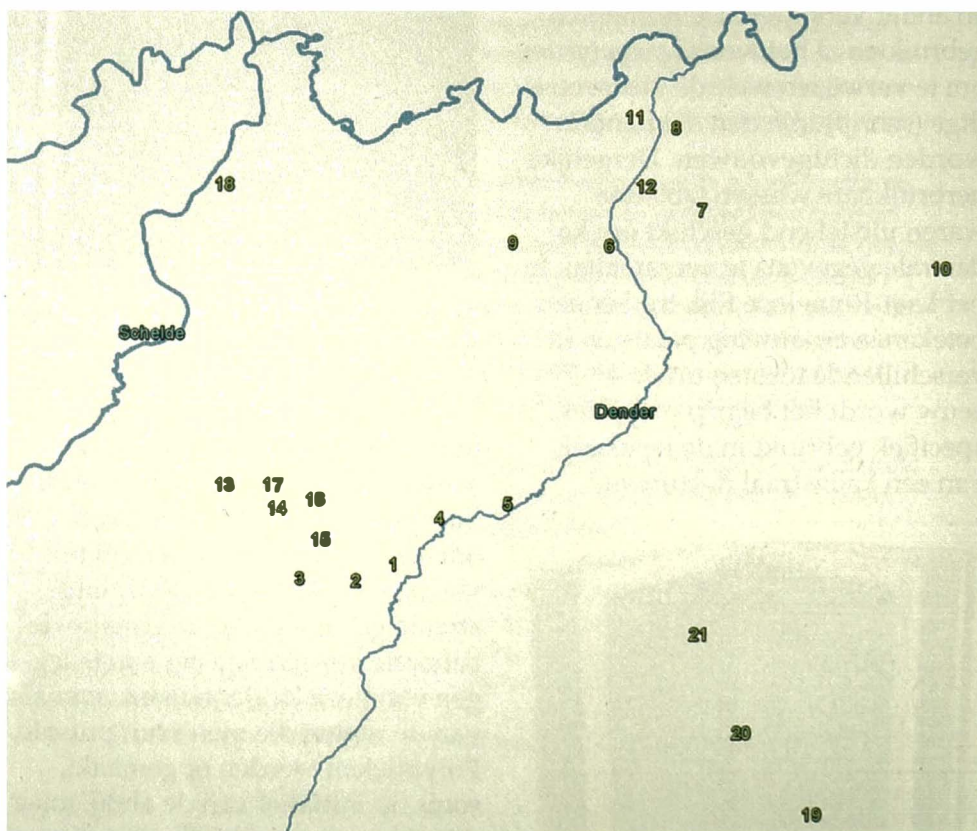
tingen doet vermoeden dat het hier vooral gaat om particuliere schenkingen. Oprechte devotie aan het nieuwe geloof zal ongetwijfeld een rol gespeeld hebben. Anderzijds zal, voor de bezitter van een allodium⁴ die zonder erfopvolging gevallen was, een schenking aan een abdij dikwijls de beste optie geweest zijn om zijn landgoederen en de eraan verbonden bevolking, van een zo goed mogelijk toekomstig beheer te verzekeren.

Lobbes en de Karolingers

De abdij kon rekenen op de bescherming van de Pippiniden, de latere Karolingers. Deze bevoorrechte behandeling werd in de tweede helft van de 9de eeuw veeleer een vloek dan een zegen. Na het uiteenvallen van het Karolingische Rijk bevond de abdij zich geografisch plots in een grensregio. In de loop van enkele decennia zal ze beurtelings onder de

invloed komen van de vorsten van Midden-Francië (Lotharingen), West-Francië en Oost-Francië die, via de aanstelling van lekenabten, de abdij en haar rijkdommen poogden te controleren.

Het gaat goed fout vanaf 863. Het huwelijk van Lotharius II en Theutberga was kinderloos gebleven en Lotharius ondernam stappen om het huwelijk te laten ontbinden. Dit was zeer tegen de zin van Theutberga's broer Hugbert van Arles die zich in de abdij van Lobbes installeerde als lekenabt en aldus haar eigendommen en inkomsten usurpeerde. In 864 wordt Hugbert in een gevecht gedood door Koenraad II van Auxerre, in opdracht van Lotharius. Om een duidelijk zicht te krijgen op de bezittingen en de inkomsten van de abdij na de onzalige doortocht van Hugbert, geeft Lotharius opdracht aan de bisschop van Kamerijk om een inventaris van goederen en renten van de

De verspreide ligging van deze bezit-

Geografische verspreiding van de domeinen van Lobbes in de Brabantgouw.

2. De Frankische koninklijke fiscus was ontstaan uit de overname van de laat-Romeinse staatsbezittingen.

3. Onder andere de parochiekerken van Deftinge, Zegelsem, Nokere, Oetingen, ...

4. Allodium : onroerend goed in volle eigendom, vrij van renten of herendiensten.

Domeinen van Lobbes in de Brabantgouw			
Plaats	Vermelding in de Descriptio Villarum	Vermelding in de korte lijst	Vermelding in de lange lijst
1. Duitsenbroek	Ducia	Ducia	Ducia
2. Zarlardinge		Saroldingas	Soraldengies
3. (N)ijveloot (Everbeek) ⁵		Eifleid	Ggitfledis
4. Schendelbeke		Scentlabeke	Scemtlebecke
5. Lust (Zandbergen)		Lotice	Lotice
Groep rond Aalst:			
6. Aalst	Alost	Alost	Alost
7. Gevergem (Moorsel)		Geveringeheim	Geveringeheim
8. Denderbelle		Baliolis	Baliolis
9. Erondegem		Eroldingaheim	Eroldingeheim
10. Amelgem (Brussegem)		Amolringeheim	Amobriengeheim
11. Makegem (Oudegem)		Makingeheim	Maringeheim
12. Herdersem		Hardigisheim	Harcligisheim
Domeingroep Zegelsem:			
13. Zegelsem	Sigulfi villa	Sigulfi villa	Scingulsi villa
14. Brakel			
15. Parike			
16. Holderbeke ⁶	Offinbeke	Offinbeke	Hotsubecce
17. Valkenberg (Brakel)	Falconis Mons		
18. Schelderode	Rodus		
Groep rond Saintes:			
19. Virginal	Vergenou	Vercenau	Verzenau
20. Quenestinnes	Nachtinas	Nahtinas	Gnactines
21. Heikruis		Aha Crux	Galeroiz

abdij aan te leggen. Het resultaat is de *Descriptio Villarum*, een document dat perfect aansluit bij de traditie van polyptieken zoals we die kennen van de abdijen van Saint-Germain-des-Prés en Saint-Bertin.

Dergelijke kadastrale boeken werden aangelegd volgens een strak schema, waarin vooraf was bepaald welke gegevens men wou verzamelen. Volgens werden enquêteurs op pad gestuurd om aan de hand van dit sjabloon de landgoederen en renten te registreren. De polyptiek van Lob-

bes bezit het merkwaardige kenmerk dat verder af gelegen domeinen, zoals Aalst en Zegelsem, enkel zijn opgenomen met een korte opsomming van de eigendommen, zonder dat er precieze waarden en aantallen ingevuld zijn. Mogelijk is de enquêteur nooit tot die domeinen geraakt, want vanaf 869 verslechtert het politieke klimaat opnieuw. Lotharius II overlijdt en Lotharingen wordt verdeeld onder Karel de Kale en Lodewijk de Duitser in het verdrag van Meerssen (870). De Maas wordt nu de grens tussen West- en Oost Francië en bij-

gevolg komt Lobbes onder de invloed van West-Francië. De zoon van Karel de Kale, Karloman, wordt aangesteld als lekenabt, waarna hij prompt in opstand komt tegen zijn vader. De bemiddeling van Boudewijn I, de eerste graaf van Vlaanderen, draait op niets uit en de revolte eindigt enkele jaren later met de aanhouding van Karloman.

Het verdrag van Ribemont (880) maakt de tweedeling van Lotharingen ongedaan en het vorstendom wordt nu deel van Oost-Francië. Hugo, de

5. J.-P. DEVROEY (1986) suggereert “Heiveld”. We volgen echter de stelling van L. VAN DURME (1996) die het gehucht (N)ijveloot te Everbeek vooropstelt. Merkwaardig genoeg bevindt zich een toponiem “Lobe” vlakbij.

6. Onzeker.

Het koningschap van Lotharius II van Lotharingen (855-869) werd volledig overschaduwed door één thema: zijn kinderloze huwelijk met Theutberga. Pogingen om dit huwelijk te laten ontbinden, en aldus zijn bastaardzoon Hugo tot wettelijke erfgenaam te maken, werden gedwarsboord door de andere leden van de Karolingische dynastie. De dood van Lotharius betekende dan ook het onvermijdelijke einde van het koninkrijk Lotharingen. (Afbeelding: ets van Pieter de Jode (II), ca 1663, www.rijksmuseum.nl)

buitenechtelijke zoon van Lotharius II, ambieert echter het koningschap van Lotharingen. Om Hugo tevreden te stellen, doet Lodewijk de Jonge belangrijke schenkingen aan hem, waaronder het abbatiaat van Lobbes. Hugo blijft echter revolteren en zal uiteindelijk verslagen worden.

In 889 stelt Arnulf van Karinthië de abdij van Lobbes onder de voogdij van Franco, de bisschop van Luik. De abdij moet eveneens een goed deel van haar domeinen afstaan aan Luik. Vermoedelijk wordt in het kader van

deze beslissing de zogenaamde korte lijst van domeinen van Lobbes aangelegd. Dit is een gewone opsomming van domeinen en plaatsen waar Lobbes bezittingen heeft. Nogal wat plaatsnamen krijgen via deze lijst hun eerste vermelding in de geschiedenis. Dit is ook het geval voor Zarlarding (Saroldingas) en Schendelbeke (Scentlabeke). Helaas ontbreken de gedetailleerde beschrijvingen van deze beide domeinen in de slechts gedeeltelijk overgeleverde *Descriptio Villarum*.

Later, eind 10de – begin 11de eeuw, wordt nog een tweede, lange, lijst opgesteld. Het is een reflectie van het hernieuwde zelfvertrouwen van de abdij die vanaf 960 opnieuw onafhankelijk geworden was van Luik. De lange lijst vermeldt alle domeinen die rechtsgeldig bezit waren van Lobbes. In de realiteit heeft ze echter, na de turbulente 9de en 10de eeuw, de controle over een aantal van deze domeinen reeds verloren. In de volgende eeuwen zullen nog meer domeinen uit het patrimonium verdwijnen. Een kopiist voegt in de 12de eeuw een annex toe aan de lange lijst, en maakt ons pijnlijk duidelijk dat van de 160 domeinen er slechts 31 resteren.⁷ Ducia en Schendelbeke komen niet langer voor in de annex. Schendelbeke had een eigen heer gekregen, en Ducia maakte ondertussen deel uit van de baronie van Boelare. Zarlarding was wel nog in het bezit van de abdij, tot het eind 13de eeuw in het bezit komt van Wouter van Braine, heer van Galmaarden.

Het Ducia toponiem

Ducia is in oorsprong een hydroniem dat verwees naar de waterloop die bestond uit de huidige Molenbeek te Goferdinge en de Kalsterbeek te Zarlarding. Vermoedelijk staat het voor een van oudsher gekalibreerde waterloop, eventueel voorzien van een of meer spaarbekkens voor watermolens.⁸ Het is een woord van Romeanse origine, verwant aan het Latijnse *ducere* – leiden.⁹

Het Ducia toponiem zette zich niet door als nederzettingsnaam, ten voordele van het 1 km. westwaarts gelegen Goferdinge. Het ligt wel aan de oorsprong van tal van microtoponiemen ten westen van Geraardsbergen.¹⁰ Hier van is Duitsenbroek nog courant in gebruik om te verwijzen naar de wijk tussen de Marktweg en de Gemeentestraat.

7. *Omnes villae capitales cum appenditiis earum simul .CLX. de quibus Ecclesia Lobbiensis non amplius nunc possidet quam .XXXI. quod qualiter sit, alio loco scriptum est.*
8. L. VAN DURME, *Galloromaniae Neerlandicae Submersae Fragmenta*, Gent, 1996.
9. Vergelijk *aqueduct* - letterlijk waterleiding.

De Dutse toponiemen. (kaart: www.openstreetmap.org)

Ducia in de Descriptio Villarum

Est in villa Ducia mansus indominicatus de terra arabili bunaria XXX, de prato bunaria II, silva ad porcos XX saginandos juxta estimationem, camba I unde exeunt in toto anno modii XC de ordeo. Sunt ibi mansi XVII. Solvit unusquisque modios XII de brace et porcum I et sunt IIII ex his qui solvit unusquisque de lino fusa XL, reliqui solvunt fusa XX de lino. pullos III, ova XII; inter omnes solvunt de hoste VI solidos et unam carratam ad vineas faciunt. [p. 15] Supersunt ibi mansi serviles [X] III qui faciunt omni ebdomada dies III. De illis XIII mansis exeunt camsili XIII. Sunt ibi camsiliariae XIII quae inter duas faciunt camsilum I. Sunt ibi haistaldi V qui solvunt unusquisque denarios XII. Super sunt inter // haistaldos et haistaldas XXX... solvunt census. De nutrimento invenimus ibi boves II, vaccas V cum vitulis suis et anniculos II, porcos XXXIII, berbices VIII. Fuit ibi anno praesenti de conlaboratu modii CCC de ordeo, de avena CL,

inter fabam et pisum modii XX. Fuit in summa de argento solidi XVI, de brace CCXXVI... , de lino fusa CCCC, camsili XX.¹¹

De vertaling luidt:

In *villa Ducia* is een domeinhoeve met 30 bunder akkerland, 2 bunder wei-de, een nabijgelegen stuk bos waarvan geschat wordt dat het 20 varkens kan vetmesten, 1 brouwerij die jaarlijks in totaal 90 mud gerst opbrengt. Er zijn 17 afhankelijke hoeves. Die zijn elk 12 mud mout verschuldigd en 1 varken. 4 van hen zijn 40 klossen garen verschuldigd, de rest 20 klossen garen, 3 kippen, 12 eieren; onder hen zijn ze 6 *solidos* militaire belasting verschuldigd en een transport naar de wijngaard. [p. 15] Dan zijn er ook nog 13 hoeves van onvrijen die drie dagen per week arbeid moeten leveren. Deze 13 hoeves produceren 13 stukken stof. 13 weverijen produceren per twee 1 stuk stof. Er zijn 5 landloze halfvrijen die elk 12 *denarios*

verschuldigd zijn. Daarenboven zijn er onder de halfvrije mannen en vrouwen 30... die cijns betalen. We vinden er een veestapel van 2 runderen, 5 koeien met 2 eenjarige kalveren, 33 varkens, 9 schapen. Dit maakt voor dit jaar een oogst van 300 mud gerst, 150 mud haver, 20 mud bonen en erwten. Dit maakt in totaal 16 zilveren *solidi*, 226... mud mout, 400 klossen garen, 20 stukken stof.

De reserve

Een typisch Karolingisch domein was tweeledig en bestond enerzijds uit de reserve, het landareaal onder rechtstreeks beheer van de domeinhoeve (*mansus indominicatus*), en anderzijds uit een zeker aantal tenures, afhankelijke hoeves die renten verschuldigd waren onder de vorm van geld, een deel van de oogst, goederen of arbeidsprestaties.

10. M. FRANCO, *Toponymie van Geraardsbergen tot 1600*, Proefschrift, Gent, 1979.

11. Transcriptie van de tekst door J.-P. DEVROEY (1986).

Ducia had 30 bunder¹² akkerland in de reserve. Hiermee behoort het tot de kleinere domeinen van Lobbes. De polyptiek haalt een recente oogst aan van 300 mud gerst, 150 mud haver en 20 mud bonen en erwten. Een kleine weide van 2 bunder maakte eveneens deel uit van de reserve. De tekst vermeldt een inventaris van de veestapel van de domeinhoeve.

De meeste domeinen beschikten ook over een stuk bos. Het werd gebruikt als jachtdomein, om te voorzien in brand- en constructiehout, maar ook om er de varkens in vet te mesten. In de herfst doorkruiste de varkenshoeder met zijn troep het bos en sloeg hierbij met een stok de takken aan, zodanig dat de varkens zich te goed konden doen aan de gevallen eikels. In de polyptiek van Lobbes worden de bosarealen niet in een aantal bunder uitgedrukt, maar in het geschatte aantal varkens dat er in kan worden vetgemest.¹³ Wat was dan de oppervlakte van dit stuk bos? Als referentie kunnen we ons wenden tot de polyptiek van de abdij van Saint-Bertin, waar zowel de oppervlakte als het aantal varkens vermeld staan in een verhouding van 0,5 tot 1 varken per bunder bos. De 20 varkens van Ducia zouden dus een stuk bos van 20 à 40 bunder kunnen vertegenwoordigen.

Tot slot vermelden we nog dat aan het domein een brouwerij verbonden was die een rente opleverde van 90 mud gerst.

De tenures

Sommige polyptieken, met die van de abdij van Saint-Germain-des-Prés als lichtend voorbeeld, blinken uit in de graad van detail waarmee ze de

Varkenshoeders aan het werk in een eikenbos. (afbeelding: de maand november uit "Les Très Riches Heures du Duc de Berry" - Wikimedia Commons)

tenures beschrijven, met vermelding van de naam en het statuut van de boeren, de samenstelling van het gezin, de oppervlakte en samenstelling van het landareaal, ... Helaas is

dit niet het geval bij Lobbes.¹⁴

De statuten van de *mansi* die we in de polyptieken terugvinden zijn: hoeves van vrije boeren (*mansi in-*

12. Een bunder was het equivalent van 1 à 1,5 ha, afhankelijk van de regio en het tijdvak. E. THOEN, *Historische Metrologie*, in *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? deel IIIa Hulpwetenschappen*, Gent, 1995.
13. In de middeleeuwen is het courant om een perceel niet in een oppervlaktemaat uit te drukken, maar op een alternatieve wijze: akkerland in de benodigde hoeveelheid graan om het in te zaaien, hooiland in het aantal karren hooi dat men van de weide kon oogsten, enz..
14. "Celui qui chercherait dans le polyptyque de Lobbes les éléments d'une enquête démographique ou sociale, même superficielle, s'exposerait à une déception bien cruelle. Rien en effet dans le plan de rédaction suivi par les enquêteurs ne traduit un intérêt pour les hommes, leur nombre ou leur statut.", J.-P. DEVROEY, *Le polyptyque et les listes de biens de l'abbaye Saint-Pierre de Lobbes (IXe-XIe siècles)*, Brussel, 1986.

Renten te Ducia							
	Geld	Mout	Varkens	Gevogelte	Klossen	Stof	Arbeid
17 Mansi Ingenuiles	6 solidi	17 x 12 mud	17 x 1	13 x 3 kippen 13 x 12 eieren	4 x 40 13 x 20		1 transport
13 Mansi Serviles						13 x 1 13 x 0,5	13 x 3 dagen/week
5 + 30? Haistaldi	5 x 12 denarii 30 x ? cijns						
Berekende totalen	6 + 5 solidi + 30 x 2 denarii?	204 mud	17	39 kippen 156 eieren	420	19,5	
Vermelde totalen in de tekst (Fuit in summa...)	16 solidi	226 mud			400	20	

Overzicht van de renten te Ducia. De totalen die we kunnen berekenen op basis van de details in de tekst, stemmen slechts bij benadering overeen met de opgegeven totalen.

genuiles), hoeves van half-vrijen / laten (*mansi lidiles*) en hoeves van onvrijen / lijfeigenen (*mansi serviles*). We moeten echter opmerken dat de Karolingische maatschappij in volle transitie was en dat het statuut van de *mansi* niet langer altijd overeenstemde met het statuut van de bewoners. De tekst maakt trouwens ook vermelding van *haistaldi*, landloze boeren die zich als landarbeider op het domein zijn komen vestigen.

In Ducia is sprake van 13 *mansi serviles* en 17 *mansi* die niet getypeerd zijn in de tekst, maar die zonder twijfel *mansi ingenuiles* waren.¹⁵ De militaire belasting, het *hostilicium*, was immers enkel door vrije boeren verschuldigd. De tekst biedt ons ook geen aanwijzing over de omvang van de tenures, maar we mogen toch een oppervlakte van 10 à 15 hectare per manse vooropstellen.¹⁶ Wellicht waren de 13 *mansi serviles* kleiner.

De tenures zouden dus een areaal

van een paar honderd hectare kunnen vertegenwoordigen. Ter vergelijking: de gemeente Goferdinge beslaat 383 hectare.

De Renten

De tabel toont ons een overzicht van de renten die de tenures opleverden. Een groot deel is in natura, maar de geldcirculatie was in de Karolingische economie zeker niet te verwaarlozen. De *haistaldi* betalen cijns, wat doet veronderstellen dat ze ook in geld betaald werden voor hun diensten. Sommige renten in natura konden ook worden afgekocht, en in de loop van de 9de eeuw neemt het belang van renten in geld almaar toe.¹⁷

Met name het transport naar de wijngaard is zo'n rente in natura die gaandeweg vervangen wordt.¹⁸ We weten waar de reis naar toeging, want de Sint-Pietersabdij bezat slechts één wijndomein: Herly, thans

Saint-Erme-Outre-Et-Ramecourt in Noord-Frankrijk, op ongeveer 100 km ten zuiden van Lobbes. De tweede abt van Lobbes, Sint Erminus, was afkomstig uit dit dorp. Bij zijn dood liet hij het familiedomein na aan de abdij, met inbegrip van enkele wijngaarden. Het werd een van de belangrijkste domeinen in het patrimonium van Lobbes. Er werd een priorij opgericht en ter ere van de abt werd de naam van het dorp gewijzigd in Saint-Erme.

Ducia kende een bescheiden textielnijverheid. De vlasteelt, en de productie van linnen, werd al sinds de prehistorie toegepast in onze streken. Van het fijne linnen werden bij voorkeur (onder)hemden, *camisiae*, gemaakt. Het is opmerkelijk hoe het werk verdeeld was onder de vrije en onvrije boeren: de vrije boeren stonden in voor de arbeidsintensieve teelt van het vlas en de verdere bewerking van de vezels, evenals het spinnen van het garen. De onvrijen

15. In de polyptieken is het gangbaar om de meest courante soort manse niet steeds expliciet te typeren.
16. F. LOT, *La grandeur des fisci à l'époque carolingienne*, in *Revue belge de philologie et d'histoire*, 1924: de tenures variëren van gemiddeld 10 hectare (Saint-Germain-des-Prés) tot 20 hectare (Saint-Bertin).
17. A. VERHULST, *The Carolingian Economy*, Cambridge, 2002.
18. Bij de beschrijving van het domein van Biesmerée wordt expliciet een afkoopsom vermeld (...*aut redimunt denarios XL...*) en bij verschillende domeinen is de transportdienst afgezwakt tot leeggoed dienst (...*vadunt ad vineas...*).

De voormalige priorijkerk van Herly is een mooi voorbeeld van Romaanse kerkenbouw.

Het 9de eeuwse manuscript "Utrechts Psalterium" bevat een illustratie van een weefgetouw. Het staat opgesteld in een open atelier, om maximale bewegingsvrijheid en lichtinval toe te laten.

legden zich toe op het weven van de stukken stof, *camsili* genaamd. Het spinnen en het weven, taken die te combineren waren met de zorg voor de kinderen, werden door de vrouwen uitgevoerd.

Lange tijd werd van de Karolingische economie aangenomen dat ze gesloten was en gericht op zelfvoorziening. Het zijn onder meer de polyptieken die tot deze beeldvorming hebben bijgedragen. Ze wekken de indruk dat de abdijen nauwelijks vertrouwen hadden in de handel om aan hun behoeften te voldoen en dat ze alle noodzakelijke goederen uit hun domeinen puurden. Veel elementen wijzen in die richting: de kleinschalige nijverheid die georganiseerd was binnen de plattelandscontext van de domeinen, de talrijke renten in natura, het streven van de abdijen om soms veraf gelegen domeinen te verwerven om te voorzien in regionaal gebonden goederen zoals wijn of zout, ...

Ondertussen is gebleken dat dit beeld op zijn minst bijgesteld moet worden. Er was wel degelijk een niet onbelangrijke regionale handel, inclusief een bijhorende geldcirculatie.

De abdijen waren eveneens centra van innovatie. Zij konden zich immers veroorloven om bepaalde domeinen te laten specialiseren in de productie van minder courante goederen en de overschotten op de markt te brengen. Tevens geven de polyptieken belangrijke indicaties dat de abdijen promotoren waren van vernieuwende landbouwtechnieken, zoals een verfijning van de teeltwisseling die uiteindelijk zou resulteren in het populaire drieslagstelsel. In de *Descriptio Villarum* van Lobbes stellen we een frappant verschil vast tussen de oudste (868-869) domeinbeschrijvingen, waaronder Ducia, waarbij de oppervlakte van het akkerland als een enkelvoudig blok vermeld wordt, en de latere (889) beschrijvingen, zoals die van Castillon, waar een onderscheid gemaakt wordt tussen winter- en zomergraan en legumineuzen ⁽¹⁹⁾.

Besluit

Met de polyptiek van Lobbes beschikken we over een unieke bron over het plattelandsleven in onze streek tijdens het Karolingische tijdvak. We stellen vast dat in de loop van de vroege middeleeuwen

de Kerk, en met name de abdijen, een steeds grotere vat op het socio-economische gebeuren kregen. In het bisdom Kamerijk wist de Sint-Pietersabdij van Lobbes zich te ontwikkelen tot een van de belangrijkste grootgrondbezitters.

Een correctie stond er dan ook aan te komen. Met het verval van het Karolingische koninklijke gezag kon de Kerk almaar minder rekenen op de steun van haar bevoorrechte bondgenoot. Toen de rust weerkeerde aan het einde van de 10de eeuw, waren de sociale structuren grondig herschikt ten voordele van de lokale adel. Alhoewel het klassieke tweeledige domeinstelsel geleidelijk aan verdween, drongen een aantal aspecten ervan, zoals de herendiensten, door tot in het feodale systeem van de volle middeleeuwen. De Sint-Pietersabdij van Lobbes plooide zich in de loop van de middeleeuwen almaar meer terug op haar lokale basis, en bleef daar een factor van belang, tot de Franse revolutionairen haar doodvonnis zouden tekenen...

Chris CLAUS
chris.claus@telenet.be

19. *Sunt ibi de hibernatico seminata modia LXIII, de tremesio modia XLIII, de legumine modia II...*